

IASWECE

(TARPTAUTINE ŠTEINERIO/VALDORFO ANKSTYVOSIOS VAIKYSTĖS PEDAGOGIKOS ASOCIACIJA)

LVVPIA

(LIETUVOS VALDORFO VAIKYSTĖS PEDAGOGIKOS INICIATYVŲ ASOCIACIJA)

KAUNO KOLEGIJOS JUST. VIENOŽINSKIO MENŲ FAKULTETO
IKIMOKYKLINIO UGDYMO KATEDRA

Laima Kondratienė

**LAISVAS KŪRYBINIS ŽAIDIMAS
VALDORFO DARŽELYJE
VAIKO PIRMOJO SEPTYNMEČIO
TARPSNIAIS**

Baigiamasis darbas

Tęstinis seminaras Valdorfo darželio auklėtojo kompetencijai įgyti

Kaunas, 2018

ĮVADAS

Darbo tikslas. Išsiaiškinti vaiko pirmojo septynmečio tarpsnių ypatumus, stebint vaikų laisvą kūrybinį žaidimą.

Uždaviniai. Šiame darbe, apžvelgdama teoriją ir pateikdama praktinę patirtį, norėjau parodyti:

- 1) laisvo kūrybinio žaidimo svarbą vaiko vystymuisi pirmame septynmetyje dvasios mokslo požiūriu;
- 2) kokių sąlygų reikia, kad vyktų laisvas kūrybinis žaidimas (darželio aplinka, žaidimo priemonės, auklėtojos vaidmuo, ritmo buvimas, kolektyvas ir kt.);
- 3) laisvo žaidimo pobūdį vaiko pirmojo septynmečio tarpsniais (0 - 3 m., 3 - 5 m., 5 - 7 m.).

Žaidimas – kūrybinis procesas, sąlygojamas laisvos, savanoriškos vaiko veiklos. Jis iškyla kaip laisva erdvė, kurioje atsiskleidžia nevaržoma, spontaniška vaiko prigimtis, mąstymas, vaizduotė. Žaidžiančiam vaikui labiau rūpi pati veikla, o ne rezultatas. Ikimokyklinio amžiaus vaikams svarbiausia yra žaisti, tačiau daugelyje darželių vaikų laisvą kūrybinį žaidimą ima išstumti įvairios pamokėlės, organizuoti užsiėmimai. Laiko žaisti lieka vis mažiau. Vaikai negali laisvai savęs išreikšti.

Valdorfo darželiuose laisvas kūrybinis žaidimas užima didžiąją dienos ritmo dalį. Darnus žaidimas harmonizuoja vaiką, leidžia jam sveikai vystytis (iki 7 metų formuojasi vaiko vidaus organai), lavėja socialiniai gebėjimai, vystosi fantazija ir vaizduotė, kas bus labai reikalinga ir suaugus. Žaisdamas vaikas įgyja gyvenimiškos patirties, išreiškia tai, ką matė, patyrė ir jautė. Vaikas lyg veidrodis, atspindintis suaugusiųjų pasaulį. Ypač mažiems vaikams, iki 3 metų, labai svarbus pamėgdžiojimas ir pavyzdys. Vėliau, apie trečius metus, kai vaikas įvardina save žodžiu „aš“, jis suvokia save kaip atskirą esybę. Atsiranda darnus žaidimas, bet vaikas dar kurį laiką žaidžia vienas. Vėliau, apie 3,5 metus, ima reikštis kūryba, vaidmeniniai žaidimai, atsiranda fantazija. Apie penktus šeštus metus sustiprėja mąstymo, atminties jėgos, vaikas išgyvena nuobodulio fazę, po kurios jo fantaziją keičia vaizduotė. Vaikas turi aiškų, detalų žaidimo planą, o taip pat puikiai suvokia skirtumą tarp vaidmens ir tikrovės.

TEORINĖ DALIS

LAISVAS KŪRYBINIS ŽAIDIMAS IR JO SVARBA VAIKO VYSTYMUISI PIRMAME SEPTYNMETYJE ANTROPOSOFIJOS POŽIŪRIU

Žaidimas – ypatinga vaiko veikla, kylanti iš vidinės traukos, poreikio ką nors veikti, pasiekti. Noras žaisti yra absoliučiai individualus. Jokios išorinės paskatos ar trukdymai negali turėti daug įtakos šiam vaiko norui rasti. Žaidimas – ypatinga vidinė vaiko būseną. Žaidimas vaikui nėra darbas, o visiškai naujo ir dažnai paslaptingo pasaulio pažinimo būdas, nes vaikui nėra ribos tarp žaidimo ir kūrybos. Čia išryškėja pirmieji vaikų kūrybiniai bandymai, kurie ilgainiui net gali tapti sąmoninga menine, estetinė veikla. Pats žaidimas užsimezga tyrinėjant pažįstamus arba nepažįstamus aplinkos objektus, daiktus. Vaikai patys suteikia žaidimui prasmę ir kontroliuoja savo žaidimą. Kartais, nežinodamas žaidimo, netgi negalėtum traktuoti kaip žaidimo: tik žaidimo dalyviai žino, kad jie žaidžia ir kiek tai svarbu. Iš šalies vaikų žaidimą stebinti suaugusiajam dažniausiai atrodo, kad ši veikla vaikui teikia vien tik malonumą, tačiau tai ne visada yra taip paprasta. Vaikui žaidimas yra sudėtinga išoriniais ir vidiniais prieštaravimais grindžiama veikla, reikalaujanti iš jo didžiulių psichinių ir fizinių pastangų.

Valdorfo darželyje laisvas kūrybinis žaidimas užima labai svarbią vietą dienos ritme. Tai vaiko laisvos valios pasireiškimas. Jei žaidimas nėra laisvas, tai jau nėra žaidimas. Jis yra laiko ir erdvės rėmuose ir paklūsta tam tikroms taisyklėms. Bet jos yra sukuriamos pačių žaidėjų. Stebėdami laisvai žaidžiantį vaiką, mes matome tikrus jo norus. Žaidimas susideda iš trijų pagrindinių elementų – žaidimo priemonių, žaidėjo ir paties proceso. Taigi, laisvame kūrybiniame žaidime pagrindinis elementas yra pats žaidėjas.

Antroposofiniu požiūriu, „žmogus sudarytas ne tik iš fizinio kūno, kuris yra grubi materija, bet ir iš lengvo eterinio kūno, kuris taip pat yra materija, bet linkusi išsisklaidyti Kosmoso erdvėje priešinga Žemės traukos jėgai kryptimi... Be fizinio ir eterinio kūno, žmogus dar turi astralinį kūną, kuris jau yra ne materialus, bet dvasinė substancija, bei Aš savastį, kuri yra grynai dvasinės prigimties. Visos šios keturios dalys sudaro žmogaus esybę“ (1, p. 36). „Mažo vaiko dvasia, siela ir kūnas dar neatsiskyre, nediferencijuoti ir sudaro darnią visumą. Jo dvasios, sielos impulsai persiduoda fiziniam kūnui, medžiagų apykaitai, virškinimo procesams. Viskas veikia išvien“ (1, p. 10). Iš tėvų gauname dovanų kūną, jame veikia paveldimumas, bet tai nėra

viskas. Yra dar individualumo srautas, kuris susitinka su žemiškuoju srautu. Pirmi septyneri metai yra tam, kad tie srautai harmonizuotųsi. Individualybė ima formuoti kūną. Dvasinės sielos individualybė ateina iš ten, kur nėra nei erdvės, nei laiko, o atkeliauja į apribotą kūną. Tai yra drąsos pasireiškimas. Žmogui reikia apie 20 metų, kad galėtų išsivystyti ir pasakyti: „Taip, čia esu aš“. (3) R. Šteineris sakė: „Objektyviai stebėdami pirmuosius vaiko žaidimus, jau galime išvelgti tai, kas atsiskleis tik 20-aisiais metais, o vaisių duos dar vėliau. Pirmajame amžiaus tarpsnyje vaikai žaisdami ir svajodami įgyja vėliau tolydžiai bręstantį dvasingumą. Individualybės užuomazgos, atsispindinčios vaiko žaidimuose, apie 20-uosius jo amžiaus metus pilnai išsiskleis mąstymo savitumu“ (4, p. 33).

Vaikas ateidamas į žemę, atsiskiria nuo mamos ir ima gyventi savo gyvenimą, bet jis dar nėra savarankiškas eterinių jėgų prasme. Vaikui dar reikia formuoti eterinį kūną. Suaugusieji rūpinasi vaiko eterinėmis, gyvybinėmis jėgomis. Fizinis vaiko gimimas įvyksta per keletą valandų, o eterinio kūno gimimas per septynerius metus (3).

„Eteriniame kūne slypi maitinimuisi, augimui, vaizdinių, bei atminties formavimui skirtos jėgos. Eterinis kūnas gimsta, kai pieninius dantis keičia tikrieji nuolatiniai dantys. Iki tol eterinis kūnas daugiausiai formavo vidinius organus“ (2, p. 102).

Stebėdami vaiko žaidimą galime suprasti kaip vyksta vaiko sielos kelionė į Žemę. Eterinių jėgų pagalba vaikas pažįsta save ir pasaulį. Žaidimas kaip jėgų srautas, sąmoninga jėga. Tai, ką vaikas sutinka savo gyvenime, jį veikia iki fizinio kūno, nes jis yra dar nesąmoningas, todėl labai svarbu, kokios kokybės pasaulį jis sutinka. Palankios erdvės žaidimui kūrimas, kaip vaikas žaidė, ką išmoko, ką išgyveno, kokius socialinius ryšius formavo – visa tai turės įtakos, kaip elgsis, koks jis bus užaugęs. Jei vaikai neturi laisvo žaidimo, tai suaugę neturi idėjų, būna depresyvūs, labiau linkę, kad už juos kas nors kažką padarytų. Tokie žmonės nėra laisvi. Jei vaikas nežaidžia, tai auklėtoja turėtų sukurti tokią erdvę, kad vaikas įsitrauktų į žaidimą. Būtina pažadinti vaiko vidinį aktyvumą, pasitikėjimą savimi, jei nedrįsta kažko imtis.

SĄLYGOS, REIKALINGOS LAISVAM KŪRYBINIAM ŽAIDIMUI VYKTI

Dvasinė erdvė. Vaikas išpūdžiams pasiduoda nesipriešindamas, jis visas yra tarsi jutimo organas, todėl jį valdo tie išpūdžiai, jis prieš juos bejėgis. Ar jie tausotų jį, ar žalotų – jis nesugeba nuo jų apsiginti. Dažnai vaikas nesuvoja, kodėl suaugę elgiasi vienaip ar kitaip, bet priima jų būsenas ir nuotaiką, todėl auklėtojo vaidmuo, jo elgesys, mintys ir jausmai yra be galo svarbūs. „Pedagogai, auklėtojai ir visi tie, kas bendrauja su vaikais, turi išmokti giliau žvelgti į žmogaus vidų. Pirmiausiai jie turi matyti, kaip tiesiogiai mažo vaiko organizme virpa visa jį supanti aplinka. Vaikas iš mūsų judesių nujaučia, kokios mintys ir jausmai slepiasi mūsų viduje. Jis jaučia ne todėl, kad moka išsiaiškinti mūsų judesių prasmę, bet todėl, kad jo vidinis ryšys su suaugusiu žmogumi yra neįtikėtinai lankstus. Todėl turime laikytis tokios taisyklės: kai esi šalia mažo vaiko, tavo jausmai ir mintys turi būti tokie, kad vaikas galėtų juos iš tavęs perimti.“ (1, p. 23).

Pavyzdys. Auklėtojos susikaupimas ties darbais, vaikus moko susikaupti žaidime ir tai ramina juos. Kai vaikas mato dirbantį suaugusį, jis ima pamėgdžioti, perkelti tai į savo žaidimą. Vaikas turi išgyventi tikrąjį suaugusiojo darbą. Žaidžiantis vaikas neturi jokio tikslo, bet pats žaidimo procesas yra svarbus. Labai gerai, jei į darželį yra kviečiami įvairūs amatininkai – drožėjai, krepšių pynėjai, molio specialistai ir t.t. R. Šteineris yra pasakęs: „Žaidimo esmė ir auklėjamasis poveikis slypi laisvėje: mes neprimetame vaikui savo taisyklių, nevadovaujame, jis pasirenka pats. Ką jis tada veikia? Savarankiškai žaisdamas vaikas išbando savo jėgas; veikia vedinas noru, todėl jo valia yra aktyvi. Veikdamas savo valia, vaikas auklėjasi, mokosi gyventi. Žaisdamas jis auklėjasi kitaip, negu kurios nors asmenybės ar pedagoginio principo veikiamas. Todėl į vaiko žaidimą reikia kuo mažiau kištis. Kuo mažiau jo žaidime protu suvoktų dalykų ir kuo daugiau to, kas nusižiūrėta gyvenime, tuo geresnis žaidimas“ (4, p. 21). Valdorfo vaikų darželio auklėtojai stengiasi nesikišti į natūraliai besiskleidžiančią augančio vaiko esybę. Vis dėlto vaikas nepaliekamas pats sau, jam rūpestingai ir atsargiai vadovaujama pavyzdžiu. „Mes auklėjame savo veiksmis, o ne žodžiais. Jei mūsų veikla kupina gėrio, grožio, tikrų idealų, mes ir vaikams tiesiame kelius šių idealų link“ (4, p. 11). „Auklėtoja stengiasi kurti teisingą, santūrią, gyvybingą, šviesią ir šiltą aplinką, padedančią apsaugoti vaikus nuo pernelyg ankstyvos, grėsmingos išorinio pasaulio įtakos. Tik vaikystės pasaulyje įmanoma laisvai žaisti, natūraliai skleistis ir pasireikšti geriausioms prigimties savybėms.“ (4, p. 23).

Aplinka ir žaislai. Vaiką ir aplinką darželyje (eterinę erdvę) veikia auklėtojų judesiai, garsai, balsas, mintys ir vidinė būseną. Nors stipriausiai išpūdžius palieka šalia vaiko esantys žmonės – suaugę ir vaikai, bet ne mažiau veikia ir aplinka. Maloniai nuteikia švelnios, pastelinės grupės sienų spalvos,

baltos ar švelnių atspalvių lubos. Erdvė turėtų būti ne per didelė, sudalinta į atskiras zonas (pvz. žaidimo namelis). Kai labai daug erdvės, tai skatina chaosą, ir vaikai bėgioja. Gerai, kai yra erdvė diferencijuota pagal aukštį, aukščiau – žemiau. Vaikai, kuriems reikia saugumo, lenda žaisti žemiau. Aktyvieji vaikai renka didesnes erdves (1 pav., 2 pav.). Turėtų būti žaidimo erdvė ir žaislų vieta (krepšiukai, lentynėlės). Grupės aplinka ir žaislai, Valdorfo darželyje yra iš natūralių medžiagų. Grindys medinės, stalai, kėdutės taip pat mediniai, mobilūs, kad vaikai galėtų juos panaudoti savo žaidimuose. Žaislais iš natūralių medžiagų – medis, vilna, molis, šilkas, medvilnė ir kt. Įvairios žaidimo priemonės yra gamtinės medžiagos – tai akmenukai, kriauklelės, kelmai, rąstai, pagaliukai, kaštonai, kankorėžiai, gilės ir t.t. Žaislų yra nedaug, jie paprasti estetiškai ir kokybiškai, neišbaigti. Lėlės be išraiškų, akys, burna – tik taškiukai. Taip yra, nes tai skatina vaikų kūrybiškumą. Vaikas susikuria savo norimą lėlės vaizdą, tam tikrą nuotaiką. Pasak R. Šteinerio: „Vaikas žaisdamas su suvyniota servetėle, savo vaizduotės dėka gali šiam daiktui suteikti žmogišką pavidalą. Tokią fantaziją formuoja smegenys. Jos lavėja taip, kaip rankų raumenys dirbdami. Jei vaikas gauna vadinamą „gražią lėlę“, tai jo smegenys neturi ką veikti.“ (5). Paprasti pagaliukai, kaštonai, akmenėliai ar kelmai žaidimuose gali virsti bet kuo. Vaikas yra neišbaigta esybė, jo organai nėra dar susistruktūrizavę, todėl yra gerai jam duoti neišbaigtus objektus.

Ritmas. Laisvam žaidimui vykti yra svarbus dienos ritmas. Vaikai atėję į darželį jau žino, kad dabar gali ramiai žaisti, kad tai yra laisvas žaidimo laikas. Taip pat atsikėlę po pietų miego, pavalgę, gali žaisti, bet, tai jau trumpesnis laikas. Grupėje nusistovėjęs ritmas vaikus ramina. Jie žino, kas po ko seka, kokia veikla jų laukia. Būna, kad vyresni vaikai nujaučia laisvo žaidimo laiko pabaigą ir jau patys ima tvarkytis žaidimo vietą.

Kolektyvas. Kad vaikai mokėtų žaisti, svarbi ne tik aplinka, priemonės, auklėtojų veikla, bet ir grupėje susiformavęs vaikų kolektyvas. Būna, jog susikuria naujas Valdorfo darželis ir susirenka įvairaus amžiaus vaikai, turintys skirtingų patirčių iš savo namų (galbūt turi pernelyg daug išbaigtų žaislų), nemoka žaisti. Tuomet auklėtojos turi pasitelkti išmonę ir mokėti be autoriteto įtakos, o su meile ir susidomėjimu, skatinti vaikus kurti savo žaidimus. Seniau lanke darželį vaikai jau turi vidinį impulsą žaisti, jiems pažįstama aplinka, žaislai, prisiminimai, ką žaidė jie patys ir ką veikė vyresni vaikai. Įvairus amžius grupėje irgi svarbus, nes vyresni gali pakviesti mažesnius tam tikram vaidmeniui, o mažesnieji dažnai ir sutinka, nes jie džiaugiasi, kad gali pažaisiti su vyresniu, dažnai jie pritaria vyresniųjų idėjoms, iš jų mokosi.

LAISVAS KŪRYBINIS ŽAIDIMAS VAIKO PIRMOJO SEPTYNMEČIO TARPSNIAIS

Valdorfo darželyje vaikai grupėse yra įvairaus amžiaus – nuo 2 iki 7 metų. Skiriasi ir jų žaidimai.

Vaikai nuo 0 iki 3 metų. Kūdikis pradeda žaisti su savo pirštukais ir rankytėmis. Iš pradžių jam to visiškai užtenka, kūdikis atranda įvairių žaidimo galimybių. Vėliau jis gali suimti kokią nors daiktą, taip susipažįsta su aplinkos daiktais. Mažas vaikas tiria daiktus ir jų funkcijas: atidaro, uždaro, pasiima į vežimėlį ir vėl meta lauk, vėl laukia kol jam paduos. Šio amžiaus vaikai tyrinėja gamtos dėsnius, bet dar nežaidžia. Vėliau ima vaikščioti, kalbėti. Apie 2,5 m. atranda, kad jis yra asmenybė, ima prieštarauti. Vaikas pagaliau suvokia, kad jis yra atskira esybė, skirtinga nuo pasaulio. 3 metų vaikas pasako „aš“. Tai postūmio momentas, kai atsiranda darnus žaidimas. Keli vaikai žaidžia tą patį, bet ne kartu, o tik šalia vienas kito. Šiuo metu ypač stipriai pasireiškia vaiko valia. Baigia formuotis nervų ir jutimo sistema, eterinis kūnas išsilaisvina galvos srityje. Vaikui labai svarbus pamėgdžiojimas ir pavyzdys. „Šiuo laikotarpiu, jei auklėtojas teisingai su vaiku elgiasi, tai vaikas nuolat jį mėgdžioja. Auklėtojui neužtenka įteigti vaikui savo valia, jam reikia būti šalia vaiko tokiam, kad šis galėtų jį pamėgdžioti. Iki 3 metų vaikas yra toks, kokie šalia jo esame mes“ (2, p. 105).

Vaikai nuo 3 iki 5 metų. Po 3-ųjų metų vaiko smegenys užbaigia formavimosi etapą, vystosi socialumas ir ritminė sistema (kraujotaka ir kvėpavimas). Vaiko žaidimas tampa daugiasluoksnis, turtingas, atsiranda fantazija. Fantazija, tai jėga, kuri perkelia vaiką į kitą realybę, dvasinę erdvę. Vaikų fantazijos jėgos skirtingos. Kuo fantazija platesnė, tuo kūrybiškesnė auga asmenybė. Bet kas gali tapti bet kuo – kaštonas – bulve, bandelė; virvė – sodo laistymo žarna, meškere, pavadėliu šuniui ir t.t. Vaikas atspindi savo aplinką, ko nematė gyvenime – to ir nežais. Šio amžiaus vaikas žaisdamas ima kaštoną ir sako, kad tai bandelė, bet jos nevalgo, nes žino, kad tai ne bandelė. O mažesnis vaikas, kuris yra dar simboliniame etape, tą kaštoną ima valgyti kaip bandelę. Jei žaidžia, kad yra tigras, tai vaikas iki 3 metų, tikrai jo bijo. 3 - 5 metų vaikų žaidimai labai energingi, džiaugsmingi, žaidime viskas labai greitai keičiasi, nes žaidžia ką mato. Grupėje visi daiktai būna panaudoti (stalai, kilimai, dėžės, medžiagos, žaislai, kelmai, pagaliai ir t.t.). Vaikai žaidžia džiaugsmingai, nori sukurti kažką naujo, bet kartu susikaupę ir ilgai (visą laisvą žaidimo laiką, apie 2 val.). A. Einšteinas yra pasakęs: „Fantazija yra daug svarbiau, nei abstraktus mąstymas. Mokslas yra apribotas, o fantazija ne“. Iki 5 metų fantaziją iššaukia aplinka. Fantazijos laiku būdingi vaidmenų žaidimai – pardavėjai, gydytojai, policininkai, mokytojai, kirpėjai, auklėtojai ir t.t. „Fantazijos ir kūrybiškumo kompetencija, kurios sėkla pasėjama ankstyvoje vaikystėje, vėliau žmogui padeda prisidėti prie idėjų gausos, kūrybingai reikštis profesinėje srityje ar dvasiniame gyvenime.“ (9, p.37).

Vaikai nuo 5 iki 7 metų. 5,5 metų vaikai pasikeičia. Jie ima nuobodžiauti, atsiranda bloga nuotaika, daug ginčijasi, barasi su vaikais ir suaugusiais. Tai fantazijos krizė. Po to fantazijos jėgos pasirodo, bet jau pasikeitusios. Vaikui kyla idėja ir jis ieško priemonių žaidimui. Atminties jėgos dirba labiau, viskas detalizuota, pasireiškia vaiko vaizduotė, ji ateina per patirtį. Vaikas turi žaidimo tikslą. Vaikas lyg režisierius gali namie sugalvoti, ką rytoj žais darželyje, o atėjęs ieško reikiamų daiktų tam žaidimui įgyvendinti. Vaidmenis labai sąmoningai paskirstomi, svarbu, kas žaidime bus vadovu, žaisti dažniausiai renkasi bendraamžius. Vyksta žaidimai, kurie trunka kelias dienas. Atsiranda susitarimai, taisyklės, jos aptariamasi ir jų laikomasi. Taip vystosi socialiniai santykiai, kurių reikės mokykloje. Žaidimas su išivaizdavimu yra vienas ženklų, kad vaikas yra pasirengęs mokyklai. 6 - 7 metų vaikai pasikeičia ir fiziškai – pasikeičia veido bruožai, atsiranda liemuo, pailgėja kaklas, nugara įgyja formą su linkiais, ištišta ir stiprėja galūnės. Ima keistis ir elgesys. „Iki pat dantų keitimosi pamažu išsilaisvina eterinio kūno jėgos, esančios medžiagu apykaitoje – galūnėse. Tada pamažu bunda sielos – dvasios jėgos, kurios tampa aktyvios tik pasikeitus dantims“ (2, p. 108). Ties 7 metais paveldėto kūno vystymasis yra užbaigtas.

Laisvas kūrybinis žaidimas yra būtinas, kad vaikas pirmame septynmetyje vystytųsi harmoningai ir augtų sveikas.

PRAKTINĖ DALIS

Laisvas kūrybinis vaikų žaidimas Valdorfo darželyje vyksta ir grupės viduje, ir lauke. Gamtoje vaikai turi dar daugiau laisvės judėti, bėgioti, lipti į medžius, žaisti su smėliu, vandeniu, purvu, sniegu. Gali naudoti įvairias gamtines priemones, kurias patys randa lauke. Būdami ir žaisdami lauke, vaikai pajaučia visus keturis metų laikus. Gamtoje vaikų kūrybiškumas dar labiau prasiplečia. Šiame savo darbe daugiausia aprašiau vaikų laisvą žaidimą grupės viduje, bet pateikiau keletą pavyzdžių iš lauko gyvenimo, nes, atšilus orams, dažnai jau gegužės mėnesį vaikai praleidžia savo laisvą žaidimo laiką gamtoje.

Mūsų Valdorfo darželį „Karalių pasaka“ lanko vaikai nuo 2 iki 7 metų. Įvairius amžius yra svarbus, ugdant socialinius gebėjimus: vyresnieji padeda mažesniems, ko jie dar nesugeba padaryti, o mažieji mokosi ne tik iš auklėtojų, bet ir iš didžiųjų vaikų įvairios veiklos. Jie stebi žaidimus, mato, kuo jie užsims, būdami vyresni. Taip pat skirtingas amžius grupėje svarbus laisvo kūrybinio žaidimo metu. Dažnai vyresnieji sugalvoja žaidimą, o į jį yra pakviečiami ir mažesnieji vaikai.

Svarbus darželio dienos ritmas. Tuomet vaikai jaučiasi saugiai, žino, kada, kas vyksta. Laisvas žaidimas prasideda tik atėjus į darželį ir tęsiasi iki 10 val. Vaikai gali kūrybingai žaisti apie 2 val. Svarbu, jog vaikai ateitų į darželį anksti, kad turėtų pakankamai laiko pažaisti. Vėlai atvykę sunkiai išilieja į jau vykstantį žaidimą arba visai netenka galimybės išreikšti savo kūrybiškumo jame. Laisvas žaidimas yra ne prabanga, o būtinybė. Kartais suaugusieji mano, jog vien žaidimo vaikams nepakanka ir nutaria vaikus ugdyti. Veda į įvairias pamokėles (raidžių rašymo, užsienio kalbų), būrelius (muzikos, sporto, šokių). Tačiau antroposofiniu požiūriu, vaikų iki 7 metų intelektualus ugdymas atima iš jų gyvybines jėgas, ir tai gali atsiliepti vaiko sveikatai ateityje.

Vaikai nuo 2 iki 3 metų. Patys mažiausi 2 - 3 metų vaikai būna naujokai grupėje. Jiems dar reikia adaptuotis prie aplinkos, vaikų ir auklėtojų. Jų žaidimai dar nėra socialūs, jie dažniausiai žaidžia vieni. Šio amžiaus vaikai tyrinėja aplinką per savo pojūčius – ragauja, ar skani vaškinė kreidelė; kaip krenta akmenukai, kai juos paleidžia iš rankutės; kaip skamba pagaliukai, kai juos daužo; ar stovi kaladėlė ant kaladėlės ir kt. Jie lavina savo motoriką, pusiausvyrą. Pvz. lipa ant kelmo, kėdutės, stalo, nulipa ir vėl tą patį kartoja, lenda po stalu. Šio amžiaus vaikams konkretūs daiktai tą ir reiškia. Jie dar tik mokosi konkrečių daiktų vardus. Ilgai prie vienos veiklos neišbūna, nors tai priklauso ir nuo vaiko temperamento. Mūsų grupėje yra 3 metų mergaitė Simona, kuri, pradėjusi piešti, gali ilgai užtrukti arba susidomėjusi, ilgai žaidžia su kaladėlėmis (3 pav., 4 pav.). Yra du 2,5 metų berniukai, kurie nenustygsta vietoje, yra labai aktyvūs ir griebiasi vis naujos veiklos. Kristijonui, vienam iš jų, viskas

įdomu, viską išbando savo kelyje (į žvakę kiša pagaliuką, išverčia akmenukus, nuo stalo nužeria kreideles) ir labai neilgai užsiima kokia nors veikla. Mažieji vaikai yra auklėtojų akiratyje, nes vis įvyksta kokie nors nesklandumai tarp vaikų. Tokiems vaikams reikia skirti dėmesio, pasiūlyti veiklą šalia savęs ar kartu su jais. Galbūt pastatyti šalia savęs namelį iš medžiagų ar patiesti kilimėlį ir atitverti, kad galėtų žaisti apribotoje mažoje erdvėje. Bet, jei vaikui ir tai nusibosta, jį galima pasisodinti ant kelių ir pažaisti pirštukų žaidimą. Tai mažiesiems patinka, juos nuramina, o kartu vystomas lytėjimo pojūtis. „Per lytėjimo pojūtį suvokiamos savos ribos. Gali būti ribos griežtos, šildančios, saugančios. Jei ribų nėra, tai vaikas ieško tol, kol jos bus. Vaikai taip ieško saugumo ribų, nes jam yra nesaugu būti.“ (3).

Kitas 2,5 metų berniukas Mantas stebina savo branda. Jis jau puikiai kalba, reiškia mintis ir jo žaidimas panašesnis į 3,5 metų, jame jau bunda fantazija. Kelis kartus sudalyvavęs vaikų gimtadieniuose, pats vienas žaidė gimtadienį: į medinį kelmą su skylutėmis kišo pagaliukus – tai buvo tortas su žvakutėmis. Tačiau socialiniai gebėjimai, kaip dažnai tokio amžiaus vaikams būna, dar vos pastebimi. Dažnai, norėdamas užmegzti kontaktą su vaiku, Mantas pernelyg stipriai apkabina, arba sugriauna kito vaiko žaidimą, tai rodo, jog vaikas dar tyrinėja savo pojūčius ir aplinką. Stebėdami ir lygindami vaikų žaidimus, galime matyti, kaip jiems sekasi, kokia jų branda. Apie 2,5 - 3 metų vaikas save suvokia, kaip atskirą individą ir įvardina save žodžiu „aš“. Šiuo metu ypač svarbus tinkamas pavyzdys, nes vaikas kaip kempinė viską sugeria.

Vaikai nuo 3 iki 5 metų. Kai vaikai pasako „aš“, jų žaidimai tampa fantazijos žaidimais. Įvairūs žaislai, daiktai gali virsti tuo, ką tuo metu nori žaisti vaikas. Išryškėja jų neribota kūryba, kuri dažnai nustebina ir auklėtojas. Pav. kaladėlė užmauta ant pagaliuko – tai saldainis arba ledai; prie pagaliuko pririšta juosta – tai meškerė; dvi plokščios kaladės – tai kompiuteris, o pailga kaladėlė – mobilus telefonas. Bet yra vaikų, kurie laukia, kad kažkas sugalvotų žaidimą, jiems patiems sunkiai kyla idėjos, fantazija nėra jų užvaldžiusi. Vaikas turi būti ramus, saugus, pasitikintis, kad galėtų žaisti.

Vieniems 3 - 3,5 metų vaikams dar nereikia žaidimo draugu, kiti žaidžia keliese. 3,2 metų Simona gali pati viena sugalvoti žaidimą ir žaisti netoli auklėtojos. Ji stato iš kaladėlių traukinį, laivą, bokštą, mašiną (5 pav., 6 pav.). Dažnai auklėtojoms pasakoja, ką žaidžia. Kitos 3 - 4 metų mergaitės (Sigutė, Vaidilė, Rūta) dažniausia žaidžia kartu vaidmeninius žaidimus: šeimą (mama, tėtis, vaikas), gyvūnėlius (kačiukai, šuniukai, arkliukai), karalienes ir princeses (7 pav., 8 pav.). Vaikai pamėgdžioja tai, ką mato gyvenime, girdi pasakose, mato knygelėse. Stebėdami vaiko laisvą žaidimą, galime pasakyti apie vaiko temperamento, jo gebėjimus vadovauti žaidimui arba priešingai – tik pasyviai sutikti su kito vaiko žaidimo taisyklėmis. Rūta (4,4 metų) visuomet linkusi inicijuoti, padalinti vaidmenis mažesnėms mergaitėms. Kiek teko stebėti, jų žaidimas dažnai vyksta sklandžiai, nors vaikai kartais ir nesutinka su jos taisyklėmis. Pvz. Vaidilė nenori būti šuniuku, o nori būti antras arkliukas. Situacija būna

diplomatiškai išsprendžiama. Būna ir kitokių situacijų. Tarp vaikų kyla nesutarimai. Jei nepavyksta išspręsti konflikto patiems, tenka įsikišti auklėtojoms. Tuomet aiškinamasi, kas įvyko ir auklėtojos nusprendžia, ar susipykę vaikai gali tęsti žaidimą.

Rūta (4,4 m.) dažnai pasirenka auklėtojos ar mamos vaidmenį. Net imituoja kurios nors auklėtojos intonaciją, žodžius ar manieras. Tai rodo, koks yra svarbus šiame tarpsnyje pamėgdžiojimas ir pavyzdys. Pav. susėdusios aplink kelmelį mergaitės – Sigutė (3,5 m.), Simona (3,4 m.), Vaidilė (3,6 m.) ir Rūta (4,4 m.) – susikibusios rankomis sudainuoja maldele prieš maistą ir Rūta (auklėtoja) iš puodo ima dalinti košę (kaštonus) (9 pav., 10 pav.). Pavalgius, ji paklausia ar dar kas kartos ir t.t. Rūta ir ne žaidime mėgsta pavadovauti vaikams – jiems ką nors priminti daryti, už auklėtoją įsiterpti ar jos žodžius pakartoti. Kartais reikia sustabdyti Rūtą, kad ji nesirūpintų, kad auklėtoja viską išspręs. Matyt, kai mergaitė susikuria savo žaidimą ir ten jame vadovauja, pasijunta auklėtoja, tuomet „išžaidžia“, kas galbūt nebuvo išreikšta realiame gyvenime.

Labai džiugina, kai vaikai, nesugebėję, neradę kontakto su kitais vaikais, ima atrasti bendrą kalbą, žaidimus. Noriu papasakoti apie Rimgaudą. Dabar jam 5 m. Rimgaudas atėjo į mūsų darželį, būdamas 3 metų. Jis neaiškiai kalbėjo, pradžioje su vaikais bendravo taip, lyg būtų visuomet skriaudžiamas, būtų auka. Jei įvykdavo koks konfliktas, jis krisdavo ant žemės, gulėdavo ir verkėdavo. Vėliau šis periodas praėjo ir apie ketvirtus metus viskas pasikeitė. Jis ieškojo kontakto su vaikais, bet netinkamu būdu – ėmė pulti, mušti vaikus, vaikai stengėsi išvengti bendravimo su juo, nekviestą žaisti. Rimgaudas norėjo bendrauti su vaikais, bet nerado būdo. Dažniausiai likdavo žaisti vienas arba griaudavo kitų vaikų žaidimus. Auklėtojoms reikėjo daug pastangų, kad sudėtinga situacija pasikeistų. Rimgaudas daug ko nedrįsdavo daryti, turėjo baimių, kad nepavyks, bet, paskatintas, ėmė labiau pasitikėti savo jėgomis ir gebėjimais. Matydama vaiko norą žaisti uždengtame namelyje, kur žaisdavo kiti vaikai, aš paskatiniau Rimgaudą pastatyti savo namelį iš stalų, uždengtų medžiagomis. Vaikas prieštaravo, kad jis nemoka ir nieko net nebandė daryti. Kai parodyčiau ir padrasinau, jog jis gali, Rimgaudas ėmė bandyti statyti. Vėliau kiekvieną rytą bėgte bėgdavo ieškoti medžiagų namelio statybai. Vis įdomiau ir sudėtingiau sugalvodavo, kaip prispausti medžiagas, kad jos nekrisėtų. Šitaip jis žaidė apie 2 mėn (11 pav., 12 pav.). Statė ir ėmė kviesti į savo žaidimą kitus vaikus (atsirado ir socialinis kontaktas). Manau, kad Rimgaudas dar „išžaidė“ ir tamsos baimę, nes, pasistatęs namą ir pakvietęs vaikus, jų klausdavo, ar nebijo tamsos, nes jo namie tamsu, o pats nelabai nedrįsdavo liesti. Pasiūliau padaryti langelį, kad būtų šviesiau. Po 2 mėn. baigėsi namo statybos ir Rimgaudas ėmė daug piešti. Mažais žingsneliais mokėsi naujos veiklos, o ypač džiugino, jog su pasitikėjimu savimi pranyko įprotis skriausti vaikus. Jis ėmė kviesti vaikus žaisti kartu į savo susikurtą žaidimą ir pats yra kviečiamas į kitų vaikų žaidimus. Žinoma, buvo ir daugiau veiksnių, lėmusių Rimgaudo asmenybės pasikeitimą – jo stebėjimas ir aptarimas, pokalbiai su tėvais, galbūt ir tai, kad jam suėjo penkeri metai.

Šis pavyzdys rodo, kad auklėtojos vaidmuo labai svarbus stebint ir sprendžiant sudėtingas situacijas grupėje, kad vyktų darnus vaikų gyvenimas ir žaidimas darželyje.

“Reikia jausti, kaip žaidžia vaikų grupė: ar liejasi natūralus, vaikų amžiui būdingas vaizduotės srautas ir ar jie bendrauja harmoningai, kūrybiškai, ar prasiveržia chaotiška netvarkinga veikla, kuri skatins norą dominuoti ir vaidytis. Šiuo atveju auklėtojai būtinai turi įsikišti.” (4, p. 23).

Vaikai nuo 5 iki 7 metų. Šio amžiaus vaikų fantazija pasikeičia į vaizduotę. Suaktyvėja mąstymo jėgos, vaikai aiškiai suvokia kur yra tikrovė, o kur vaidmenys. Žaidimai susiję su gyvenimiška patirtimi. Jie jau ne spontaniškai žaidžia, o į darželį dažnai ateina su išvaizduojamu susikurto žaidimo planu ir bando jį realizuoti. Dažnai atsitinka, kad visą laisvam žaidimui skirtą laiką tik kuria, stato, ieško daiktų, o pažaisti ir nebelieka laiko. Bet šis vaizduotės įgyvendinimo etapas yra labai svarbus ir dažnai to pakanka vaikams arba žaidimas nukeliamas kitai dienai. Viskas, žinoma, vėl statoma iš naujo. Pvz. trys šešiamečiai berniukai žaidžia laivus. Juos ilgai stato iš stalų, suolų ir kėdučių, o pažaisti nelieka laiko. Dažnai vaikai žaidžia ir čia pat sugalvotus žaidimus su iškilusiais prisiminimais iš gyvenimo.

Vaikai žaidžia tai, kuo gyvena jie ir jų tėvai. Jų žaidimai imituoja tėvų darbą, pvz. 4,5 m. Agnė ir 5,5 m. Morta dirba kompiuteriais (plokščios kaladės) ir iš puodelių gurkšnoja kavą (13 pav., 14 pav.). Imituoja pomėgius. Pvz. vaikai koncertuoja. 6 m. Benediktas groja būgnais (kėdės ir pagaliukai), o 5,5 m. Kajus – gitara (arkliuko lazda). Arba 5,5 m. Adelė ir 6 m. Aušrinė – dainininkės (mikrofonas – pagaliukas), o mažosios mergaitės (3 - 4 m.), pasodintos ant suoliuko, klauso ir ploja, kai joms pasako. Prieš tai būna parduodami bilietai (medžiaginės servetėlės) į koncertą. Pvz. vaikai žvejoja. 6 m. Martynas su tėčiu dažnai žvejoja ir darželyje jis žaidžia tokius žaidimus. Jis užsilpa ant stalo, rankoje – meškerė (prie pagalio pririšta juosta) ir gauda žuvis iš vandens (žydro kilimo) (15 pav., 16 pav.). Pvz. mėgdžioja kasdienybę – „Barboros“ maisto pristatymas į namus. 5,5 m. Kajus – mašinos vairuotojas. Pasiklausia, kokių prekių nori mažesnės mergaitės ir atveža kavos, obuolių, miltų ir kt. (17 pav.). Benediktas (6,9 m.) ir Adelė (6,3 m.) dažnai važiuoja į savo sodybas ir buvimas kaime atsispindi žaidime. Pvz. iš žaidimo lauke. Benediktas (6,9 m.), Adelė (6,3 m.) ir Rūta (4,6 m.) žaidžia namus, kuriuose yra krosnis (4 sukrauti kelmai) ir ją kūrena malkomis (18 pav.). Čia gyvena mama, tėtis ir vaikas. Tėtis, pasiėmęs šluotą (didelę pušies šaką) šluoja grindis (žemę su spygliais), o kartais dar siurbia kilimą (siurblys – išsišakojęs pagalys). Mama verda valgyti puode (smėlis su spygliukais) (19 pav., 20 pav., 21 pav., 22 pav.).

Iš vaiko laisvo kūrybinio žaidimo galima suprasti, kaip jis jaučiasi, kas jam rūpi, kuo jis domisi, o gal kas jam labai svarbu šiame gyvenimo laikotarpyje. Būna, kad vaikai patyrę nemalonius jausmus, skausmą ar baimę, ne vieną kartą žaidžia tą patį žaidimą. Jie žaidžia tol, kol nesąmoningai suvokia

juos užvaldžiusius jausmus. Pvz. vaikas lankėsi pas gydytoją, patyrė ne pačius maloniausius jausmus ir vėliau žaidė šį žaidimą su vaikais. Arba kitas pavyzdys: trys šešiametės mergaitės (Morta, Agnė ir Aušrinė) žaidė kapelius. Dvi mergaitės gulėjo ant čiužinio ir buvo užklotos medžiaga. Aušrinė rišo kryželius iš pagaliukų, dėjo gėles (nertas servetėles) ant kapelių. Mergaitės linksmai, natūraliai išgyveno šį žaidimą. Pasirodo, Morta su močiute lankėsi bažnyčioje ir, matyt, mergaitę sujaukino matyti vaizdai ar močiutės pasakojimas, ir iš to atsirado toks egzistencinis mergaičių žaidimas.

Dažnai vaikai žaidžia darželio dienos ritmo gyvenimą. Pvz. ryto ratą, rato žaidimus, susėdimą prie stalo, maldele, valgymą, vaikų migdymą, pasakų sekimą (23 pav., 24 pav.). Būtinai šiems žaidimams turi vadovauti „auklėtoja“, o kiti būna vaikai. Auklėtojos vaidmenį pasirenka mėgstantys vadovauti, aktyvesni vaikai.

Mėgiamas žaidimas yra gimtadienio šventimas. Ant kėdutės dovana slepiama po keliomis medžiagomis, gimtuvininkas sodinamas ant puošnios kėdės, ruošiamos vaisės ant stalo, dainuojamos gimtadienio dainos (25 pav., 26 pav.).

6 - 7 m. vaikų žaidimai daug ką pasako ir parodo apie juos, kiek jie pasiruošę mokyklai. Tuo metu daromi išleistuvininkų darbai, bet turi likti pakankamai laiko ir pažaišti. Žaidžiant vis stiprėja socialiniai gebėjimai, auga kūrybingumas, o tai bus reikalinga ateityje mokykloje.

Apžvelgus visus vaiko amžiaus tarpsnius iki septynerių metų, galima apibendrinti citata: „Pirmieji metai pasitarnauja susipažinimui su aplinka ir pasaulio pažinimui. Kitas žingsnis – didelis, kokybiškai naujas antras žaidimo etapas: vaiko kalba jau taip išvystyta, kad jis gali pasakyti, ko nori, mokosi išreikšti savo jausmus; vystosi socialiniai gebėjimai; atsiveria vaiko sielos erdvė. Trečiame žingsnyje įsivaizduojamasis pasaulis užsiveria ir, baigiantis vaikų darželio etapui, aiškiai matyti, kaip iš jo kūno ir sielos patirčiu, kurias įgavo žaisdamas, susiformuoja priežastiniai ryšiai. Jis jau subrendęs mokyklai“.

(9, p. 71)

REFLEKSIJA

Pasirinkusi temą apie laisvą kūrybinį žaidimą, mažiau, kokią siauresnę kryptį rinktis. Temą rinkausi galvodama, kad noriu paliesti tokią sritį, kuri yra svarbi vaiko vystymuisi. Nutariau nagrinėti laisvą kūrybinį žaidimą pirmojo vaiko septynmečio tarpsniais. Norėjau, kad mano surinkta teorinė medžiaga, pavyzdžiai iš praktikos, dirbant darželyje, duotų naudos auklėtojoms ar tėveliams. Bet, tiesą sakant, labai daug gavau ir aš pati, besigilindama į šią temą. Atidžiau pažvelgiau į vaiko pirmojo septynmečio tarpsnius – kas būdinga kiekvienam tarpsniui, kokių kompetencijų įgyja augdamas vaikas. Ėmiau labiau suprasti vaikų žaidimus. Dabar matau ne šiaip žaidžiančius vaikus. Jei ilgiau stebiu žaidimą, galiu suprasti vaiko nuotaikas, jausmus ar iškilusio nesutarimo priežastis. Gali kilti emocijos tarp vaikų, vien dėl to, kad jie žaidimo taisykles ar įsivaizdavimą apie žaidimą suvokia skirtingai. Mažasis vaikas (iki 3 m.) dar gyvena konkrečių daiktų pasaulyje, o su juo žaidžiantis penkiametis – fantazijos pasaulyje. Ir jei vyresnėlis mažyliui duoda valgyti košę iš smėlio, sakydamas, kad tai košė, jis patiki.

Išsiaiškinau skirtumą tarp vaiko fantazijos ir vaizduotės (šis klausimas buvo iškilęs dar prieš rašant šį darbą). Jei 4 - 5 metų vaikas savo fantazijos dėka gali viską paversti viskuo ir įsijautęs tikrai tikėti, tai 6 - 7 metų vaikas jau gali nepriimti jo fantazijos, nes jis yra išgyvenęs fantazijos krizę ir aiškiai suvokia vaidmenis ir tikrovę.

Teko perskaityti nemažai literatūros pasirinkta tema ir tai praturtino mano žinias. Dar kartą peržvelgiau 2 metų seminaro medžiagą ir naujai atradau lektorių išsakytas mintis. Darbo rašymas buvo lyg didelė koncentracija į R. Šteinerio mintis ir darbus, į kitų autorių išvalgas apie vaiko vystymąsi pirmame septynmetėje ir į jo laisvą kūrybinį žaidimą pirmojo septynmečio tarpsniais.

IŠVADOS

1. Perskaityta literatūra apie vaiko pirmąjį septynmetį padėjo labiau suprasti vaiko vystymąsi, jo gebėjimus ir laisvo žaidimo ypatumus.

2. Laisvam kūrybiniam žaidimui vykti būtinos sąlygos:

- rami, jauki aplinka;
- natūralios, neišbaigtos žaidimo priemonės, kurios skatina kūrybiškumą;
- dienos ritmas, suteikiantis saugumą ir ramybę vaikui;
- auklėtoja rūpestingai ir atsargiai vadovaujanti savo pavyzdžiu;
- vaikų kolektyvas, padedantis kurti socialinius ryšius.

3. Pirmąjį vaiko septynmetį galima suskirstyti į tris tarpsnius:

0 - 3 metai. Žaidžia su savo kūnu, susipažįsta su aplinkos daiktais, jų funkcijomis, tyrinėja gamtos dėsnius. Apie 3 metus vaikas save įvardina žodžiu „aš“, stipriai pasireiškia vaiko valia. Atsiranda darnus žaidimas, bet vaikas dar žaidžia vienas. Šiame tarpsnyje labai svarbus *pamėgdžiojimas* ir *pavyzdys*.

3 - 5 metai. Vaiko žaidimas tampa daugiasluoksniu, turtingas, atsiranda *fantazija*. Vaikai žaidžia kartu, vyrauja vaidmeniniai žaidimai, kurie kyla iš aplinkos. Vaiko 4 - 5 metai – pats fantazijos pikas.

5 - 7 metai. 5,5 metų vaikui ateina fantazijos krizė. Fantazijos jėgos pasikeičia. Vaikui kyla idėja ir jis ieško priemonių žaidimui. Sustiprėja mąstymo, atminties jėgos, viskas tampa detalizuota, vaikas turi žaidimo tikslą, pasireiškia vaiko *vaizduotė*. Žaidimas gali užtrukti kelias dienas. Žaidimas su išivaizdavimu yra vienas ženklų, kad vaikas yra pasirengęs mokyklai.

LITERATŪRA

1. Šteineris R. Gyvo mokymo ir auklėjimo ištakos. V., 2005.
2. Šteineris R. Žmogiškosios esybės vystymasis. V., 2000.
3. 2016-2018 m. Valdorfo pedagogikos seminaro medžiaga.
4. Grunelius E. H. Ankstyvosios vaikystės pedagogika. Valdorfo vaikų darželis. V., 1998.
5. Šteineris R. Vaiko ugdymas dvasios mokslo požiūriu. V., 1998.
6. Воспитание к свободе. Педагогика Р. Штайнера. Москва. 1993.
7. Dirbame Valdorfo darželyje. V., 2009.
8. Žilienė D. Žmogaus slėpiniai ir pedagogika. V., 1997.
9. Compani M.d., Lang P. Valdorfo vaikų darželis šiandien. K. 2015.
10. Brochmaun J. Skriaudžiame savo vaikus? V., 1999.